

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΕΞΑΡΧΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Η ΓΝΗΣΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

«Περὶ κενοδοξίας· καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεάς
ἀνατρέφειν τὰ τέκνα».*

Δ' Ὁ Φιλολογικὸς χαρακτὴρ τῆς ὑπὸ κρίσιν συγγραφῆς.

Ἡ κρινομένη συγγραφή θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Haidachsr ὡς λόγος, ὁ ὁποῖος ἐξεφωνήθη ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ μάλιστα μετὰ τὴν 1' ὁμιλ. εἰς Ἐφεσ. καὶ πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τῆς 1α' ὁμιλίας εἰς Ἐφεσίους⁸⁵. Ὁ Chr. Baur ὁμως νομίζει, ὅτι πρόκειται ὄχι περὶ λόγου, ἀλλὰ περὶ πραγματείας, τὴν ὁποίαν συνέταξε κατὰ φαντασίαν ὁ Χρυσ. τρόπον τινὰ ὡσάν «δοκίμιον λόγου». Δι' αὐτὸ ὁ Baur τὴν τοποθετεῖ, ὅπως καὶ παραπάνω σελ. 353 εἴδομεν, εἰς τοὺς χρόνους τῶν σπουδῶν ἢ ἔστω τῆς διακονίας, ὅποτε ὁ Χρυσ. δὲν ἠμποροῦσε νὰ διδάσκη ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, ἢ τὸ πολὺ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς πρεσβυτερίας τοῦ Χρυσοστόμου⁸⁶. Αὐτὴν τὴν γνώμην παρεδέχθησαν καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Δ. Σ. Μπαλᾶνος⁸⁷ καὶ ὁ Δ. Ν. Μωραΐτης⁸⁸. Ὁ Δ. Ν. Μωραΐτης ἀμφισβητεῖ πρὸς τούτους καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς συγγραφῆς καὶ ὑποθέτει, ὅτι πρόκειται περὶ συμπιλήματος δύο διαφόρων τμημάτων ἢ ἔργων, ἦτοι α' κεφ. 1-15 περὶ κενοδοξίας καὶ β' κεφ. 16-90 περὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἔτσι ἐπανέρχεται μὲ ἄλλον τρόπον εἰς τὴν γνώμην τῶν Oudin καὶ Montfaucon. Αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν ἀποκρούει ὁ Δ. Σ. Μπαλᾶνος καὶ ὑποστηρίζει τὸ ἐνιαῖον λέγων, ὅτι καὶ ἐνότης ὑπάρχει καὶ οὐδεμία διαφορὰ λέξεως καὶ ὕφους παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν δύο τούτων μερῶν⁸⁹.

Ἄς ἐξετάσωμεν πάλιν λεπτομερέστερον τὰ πράγματα, ἵνα ἴδωμεν τί συμβαίνει.

1. Ἡ ἐνότης τῆς συγγραφῆς.

α'. Πρῶτον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς ἐνότητος ἀναφέρεται ἡ διαφορὰ ὕφους μεταξὺ κεφ. 1-15 καὶ 16-90. Τὸ πρῶτον δηλαδὴ μέρος, λέγεται, ἔχει μορφὴν λόγου, ἐνῶ τὸ δεύτερον ἔχει μορφὴν πραγματείας. Ἄν κοιτάξῃ ὁμως κανεὶς καλλίτερα τὰ πράγματα, θὰ ἴδῃ, ὅτι ἀκριβῶς τὸ δεύτερον μέ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σελ. 355 καὶ Τέλος.

85. Βλέπ. σελ. 20 ἐξ.

86. Εἰς τὸ μν. ἔ. Α', σελ. 142 κ. ἐξ.

87. Εἰς τὴν Πατρολογία, (1930) σελ. 361 τὴν κατατάσσει μεταξὺ τῶν παιδαγωγικῶν καὶ ἠθικῶν πραγματειῶν. Πρβλ. καὶ «Ἐκκλησία» 1940 σελ. 153.

88. Μν. ἔ. σελ. 15 καὶ 37 κ. ἐξ.

89. «Ἐκκλησία» 1940, σελ. 153.

ρος ἔχει μορφήν λόγου καὶ μάλιστα ἐξ ὑπογούου ἐκφωνηθέντος. Ὁ ἴδιος ὁ Δ. Ν. Μωραΐτης λέγει, ὅτι παρουσιάζονται ἐπαναλήψεις, διακοπαὶ συνεχειῶν κλπ.⁹⁰. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς πραγματείας καὶ κάθε προητοιμασμένου μὲ ἡσυχίαν λόγου εἶναι νὰ ἔχη τακτοποιημένα καὶ στρογγυλευμένα τὰ νοήματα καὶ τὰς ἐκφράσεις, νὰ ἔχη δηλαδὴ φυσικὴν ἤτοι εὐθεΐαν καὶ ὄχι τεθλασμένην λογικὴν συνοχὴν καὶ τάξιν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς λεπτομερείας. Τὰ κεφ. 16—90 ὁμῶς μαρτυροῦν ὅλως τὸ ἀντίθετον. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ κοιτάξῃ κανεὶς τὸ κεφ. 39 μὲ τὰς ἐπικαίρους παρατηρήσεις ὕστερα ἀπὸ τὸ κεφ. 40 καὶ τὰς διακοπὰς· ὁμοίως εἰς τὰ κεφ. 47—50. Εἰς τὸ κεφ. 69 ἐπανέρχεται ἵνα συμπληρώσῃ ὅσα εἶπε γὰρ τὰ διηγήματα κλπ. εἰς τὰ κεφ. 38, 52, 58 καὶ 61. Ἐπίσης γίνονται μεμονωμένοι παρατηρήσεις π.χ. εἰς τὰ κεφ. 70 καὶ 73, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν ποτὲ νὰ τεθοῦν εἰς προητοιμασμένον δοκίμιον λόγου. Τὰ δὲ κεφ. 89 καὶ 90 εἶναι κατ' ἐξοχὴν πρόχειρα καὶ βιαστικά. Ἀπὸ αὐτὰ, ἐπαναλαμβάνομεν, βγαίνει τὸ ἀδιάσειστον συμπέρασμα, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἔχει προετοιμασθῆ, ἀλλ' ἴσως οὔτε κὰν ἔχει ὑποστῆ τὴν συνήθη διόρθωσιν ὁ λόγος αὐτὸς καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ εἶδος «φωνοληψίας» τοῦ λόγου.

β'. Δεύτερον κύριον ἐπιχείρημα φέρεται τὸ ὅτι ἡ σύνδεσις τῶν δύο μερῶν, ἡ ὁποία γίνεται μὲ τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ κεφ. 15, «εἶναι πως ἀφύσικος»⁹¹ καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸ ἓνα εἰς τὸ ἄλλο τιμῆμα κάπως ἀφύσικος καὶ «λογικῶς δυσπροσάρμοστος»⁹².

γ'. Μαζὶ μὲ τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα πηγαίνει καὶ τὸ τρίτον, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὰ κεφ. 16—90 λείπει πλέον κάθε ὑπαινιγμὸς γὰρ τὸ σχίσμα «ὅπερ ὑπετέθη ὡς ἀφορμὴ τῆς συντάξεως τῆς πραγματείας»⁹³.

Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς μάλιστα λέγεται, ὅτι στηρίζεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ πρῶτον μέρος ἤμπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι λόγος τοῦ Χρυσ., ἀφοῦ καὶ τίποτε τὸ ἀπᾶλλον δὲν περιέχει καὶ μεγαλυτέραν ὁμοιότητα ἔχει μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ΙΣΤ' ἐκλογῆς «περὶ ἀλαζονείας καὶ κενοδοξίας» ἀπὸ ὅσων ἔχει τὸ δεύτερον μέρος μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ΚΖ' ἐκλογῆς «περὶ παίδων ἀνατροφῆς»⁹⁴.

Τὰ δύο αὐτὰ ὁμῶς ἐπιχειρήματα (β' καὶ γ') ἐξετάζονται ἀμέσως παρακάτω μαζὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐντάξεως τῆς συγγραφῆς εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου.

90. Βλέπε τὰς σχετικὰς παρατηρήσεις του εἰς τὰ παραπάνω γραφόμενα ἐπὶ τῶν ἐνστάσεων γνησιότητος σελ. 17 κ. ἐξ.

91. Εἰσαγωγή ἐκδόσεως «Πατύρου» σελ. 18.

92. Πρβλ. ἐν. ἀν. σελ. 18/19 καὶ «Πραγματεία» σελ. 40.

93. Εἰσαγωγή σελ. 19. Πρβλ. καὶ τὴν κατωτέρω σελ. 562 γνώμην τοῦ Chr. Baur.

94. «Εἰσαγωγή», σελ. 19.

2. Ἡ ἔνταξις εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου.

α'. Ἡ γνώμη τοῦ Haidacher.

Εἶπομεν παραπάνω, ὅτι ὁ Haidacher θεωρεῖ τὴν κρινομένην συγγραφήν ὡς λόγον, ὁ ὁποῖος ἐξεφωνήθη ἀπὸ τὸν Χρυσόστομον ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν 1' ὁμιλ. εἰς Ἐφεσίους. Πρῶτον ἐπιχείρημα φέρει, ὅτι τὰ ἐν ἀρχῇ «Ἄρα τις ἐποίησεν ἄπερ ἀξίωσα; κλπ.» ἀντιστοιχοῦν εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα λέγονται εἰς τὸ τέλος τῆς 1' ὁμιλ. εἰς Ἐφεσ. διότι εἰς κανένα ἄλλο ἔργον τοῦ Χρυσοστόμου ἀπὸ τὰ σωζόμενα δὲν εὐρίσκονται ὅμοια πράγματα με ὁμοίας εἰκόνας. Ἐπειτα καὶ ἡ 1α' ὁμιλ. εἰς Ἐφεσ. ταιριάζει εἰς τὴν κρινομένην ὁμιλίαν. Τὸ περιεχομένον τῆς προϋποθέτει ἡρεμωτέραν ἀτμόσφαιραν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἀφοῦ αἱ ταραχαὶ λόγῳ τοῦ Εὐσταθίου οὐ σχίσματος φαίνονται νὰ ἔχουν ἤδη ὑποχωρήσει.

Ὡς δεῦτερον λόγον φέρει ὁ Haidacher τὴν φράσιν (κεφ. 8) «τάχα ἴστε τινὰ τοῦτο παθόντα μηδαμῶς» ἄνευ ἐρωτηματικοῦ. Αὐτό, λέγει ὁ Haidacher, δὲν θὰ τὸ ἔλεγεν ὁ Χρυσ. ἂν εἶχε συμβῆ τὸ γεγονός τοῦ Εὐτροπίου (17 Ἰαν. 399).

Ὡς τρίτον λόγον χρονικοῦ προσδιορισμοῦ ἀναφέρει ὁ Haid. τὴν φράσιν (κεφ. 83) «ὄρατώ τὸν τῆς ἐκκλησίας προεστῶτα». Αὐτὴ θεωρεῖται, ὅτι προϋποθέτει καὶ φανερώσει τὸν ὁμιλοῦντα ὄχι ἐπίσκοπον. Ἀπὸ τὰ δύο τελευταῖα ἐπιχειρήματα συμπεραίνει ὁ Haid. καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἐκφωνηθῆ εἰς τὴν Κ)πολιν.

β'. Ἡ γνώμη τοῦ Schulte.

Τὸν δεῦτερον τοῦ Haid. λόγον ὁ Schulte ἐθεώρησεν ἐσφαλμένον, διότι πρῶτον πρέπει νὰ τεθῆ ἐρωτηματικὸν εἰς τὴν φράσιν. Ἐπειτα ἡ φράσις, λέγει, δὲν ἔχει σχέσιν με τὴν περίπτωσιν τοῦ Εὐτροπίου, διότι ἄλλο πρᾶγμα συνέβη με τὸν Εὐτρόπιον καὶ περὶ ἄλλου πρόκειται ἐδῶ. Διότι ὁ κενόδοξος τῆς συγγραφῆς εἶναι πλούσιος κατασπαταλήσας τὸν πλοῦτόν του εἰς ἔργα ματαιοδοξίας καὶ εἰς τὸ τέλος καταντήσας ἐπαίτης· τοῦναντίον ὁ Εὐτρόπιος ἦτο ἓνας πολιτικὸς με μεγάλην ἐξουσίαν, ὁ ὁποῖος ἐξέπεσε τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκινδύνευσε καταδιωκόμενος.

Καὶ εἰς τὴν φράσιν «τὸν τῆς ἐκκλησίας προεστῶτα» δὲν ἀποδίδει ὁ Schulte μεγάλην ἀποδεικτικὴν ἀξίαν⁹⁵. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα τοῦ Haid. παρατηρεῖ ὁ Sch. τὰ ἐξῆς⁹⁶. Ὅπως εἶπε καὶ ὁ Cavallera⁹⁷, ἡ 1'

95. Σελ. XIV.

96. Σελ. XIII.

97. Εἰς τὸ βιβλίον «Le schisme d'Antioche, Paris 1905, σελ. 20, ὑποσημείωσιν. Τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του ὁ Haidacher, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὴν σελ. 21 ὑποσ. 3.

ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. συνετάχθη ἐκ τῆς κα' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσίους. Καὶ ἂν δὲν γίνῃ αὐτὸ ἀπολύτως δεκτόν, πάντως εἰς τὴν κα' ὄμιλ. ὅπως καὶ εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν δὲν γίνεται λόγος περὶ ἐριδῶν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Εἰς τὴν κα' ὄμιλ. ἐρμηνεύεται τὸ χωρίον Ἐφεσ. Γ', 1-3 «Τὰ τέκνα ὑπακούετε...», καὶ ὁμοίως δὲν ἀναφέρεται ἡ παρούσα συγγραφὴ. Περίεργον ἐπίσης θεωρεῖ ὁ Sch., ὅτι ἡ κρινομένη συγγραφὴ ἔχει ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν σειρὰν τῶν ὄμιλιων εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν.

γ'. Ἡ γνώμη τοῦ Chr. Baur.

Ὁ Chr. Baur ἀρνεῖται τὴν σχέσιν τῆς κρινομένης συγγραφῆς μὲ τὴν ι' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσ. καὶ λέγει τὰ ἑξῆς⁹⁸. Ἡ παρούσα συγγραφὴ ἀποτελεῖ εὐρύτεραν ἀνάπτυξιν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ Χρυσ. λέγει εἰς τὸν «γ' λόγον πρὸς πιστὸν Πατέρα» § 6 (M. 47, 357 ἑξ.). Ἐκεῖ παραπονεῖται ὁ Χρυσ. ἐναντίον τῶν γονέων, διότι εἰσάγουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδιῶν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὴν κενοδοξίαν, τοὺς δύο «τυραννικωτάτους ἔρωτας». Αὐτὰ ἀκριβῶς αἱ σκέψεις, λέγει ὁ Baur, ἀναπτύσσονται εὐρύτερον εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν, ἡ ὁποία ἐνῶ ἔχει τὴν μορφήν λόγου, εἰς τὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ πραγματείαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὰ ἔτη τῶν σπουδῶν ἢ ἔστω πολὺ κοντὰ ὕστερα ἀπὸ τὰς σπουδὰς τοῦ Χρυσοστόμου⁹⁹.

Ὁ Haidacher ἐπετέλεσε, λέγει ὁ Baur, τὸ σπουδαῖον ἔργον, νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν γνησιότητα τῆς συγγραφῆς, ἀλλὰ ἔκαμε καὶ τὸ λάθος νὰ τὴν ἐντάξῃ ὕστερα ἀπὸ τὴν ι' ὄμιλ. εἰς Ἐφεσίους. Διότι ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς τῶν ὄμιλιων εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους εἶναι πολὺ μεταγενέστερος. Ὅσοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογίας τῶν ἔργων, ἐτοποθέτησαν τὰς ὄμιλιας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 386 καὶ 396 (Montfaucon) ἢ ἀκριβέστερον μεταξὺ 393 καὶ 397 (Stitling) ἢ 396 καὶ 397 (Bonsdorff). Ὁ τελευταῖος ἐπίσκοπος τῶν σχισματικῶν, ὁ Εὐάγριος, ὁ διάδοχος τοῦ Παυλίνου, ἀπέθανε τὸ ἔτος 393 καὶ δὲν εἶχε κανένα ἄλλον ἐπίσκοπον διάδοχον. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκφωνήσεως τῶν ὄμιλιων εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους δὲν ὑπῆρχε κανένας σχισματικὸς ἐπίσκοπος¹⁰⁰.

Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ Chr. Baur μὲ ὅσα λέγει ἐδῶ περὶ τῆς χρονολογήσεως φέρεται ἀντιλέγων εἰς ὅσα ἀλλαγῶν τοῦ συγγραμμάτος του λέγει. Διότι εἰς τὴν σελ. 327/328 τοῦ αὐτοῦ (Α') τόμου λέγει, ὅτι ὁ Παυλῖνος ἀπέθανε τὸ ἔτος 388 καὶ ὅτι ὁ Εὐάγριος, ὁ διάδοχός του, ἔμεινε ἐπίσκοπος 10 ἔτη, καὶ ἄρα ἀπέθανε τὸ ἔτος 398. Λέγει μάλιστα, ὅτι ὁ Χρυσόστομος ὡς ἀρχιεπίσκοπος ΚΠόλεως, μόλις ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Εὐαγρίου, ἔστειλε πρε-

98. Εἰς τὸ μν. ἔ. τόμ. Α', σελ. 142 κ. ἑξ.

99. Πρβλ. ὅσα παραπάνω ἐλέχθησαν σελ. 34 καὶ 559.

100. Μν. ἔ. τόμ. Α' σελ. 143.

σβαίαν εἰς τὴν Ρώμην ἵνα ἐνεργήσῃ πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ Φλαβιανοῦ ἐκ μέρους τῆς Ρώμης.

Ὡς ἄλλον λόγον προσθέτει ὁ Baur τὸ ὅτι θὰ ἦτο «πλέον ἢ παράδοξον» ἂν ὡς μέσον καταπαύσεως καὶ θεραπείας τοῦ σχίσματος, τὸ ὅποιον ἦτο 60 ἔτη παλαιόν, θὰ προετεινέτο ἡ καλὴ ἀγωγή τῶν τέκνων χωρὶς μάλιστα καὶ νὰ γίνεται καὶ ἐλάχιστος λόγος διὰ τὸ σχίσμα ¹⁰¹.

Ἐπίσης, λέγει ὁ Baur, καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ι' ὀμιλ. εἰς τὸ τέλος εἶναι διαφορητικὸν ἀπὸ τὸ περιεγόμενον τῆς κρινομένης συγγραφῆς. Διότι ἐνῶ ἐκεῖ, εἰς τὴν ι' ὀμιλ., ὀμιλεῖ περὶ τῆς «φιλοτιμίας», ἡ ὁποία σχίζει τὴν Ἐκκλησίαν, ἐδῶ ὀμιλεῖ περὶ τῆς φιλαργυρίας, τῆς σπατάλης καὶ τῆς κενοδοξίας, ἀπὸ ὅπου προέρχεται ἡ ταραχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις ἀγάπης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ¹⁰². Τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ τοῦ Baur ἐπαναλαμβάνει περίπου καὶ ὁ Δ. Ν. Μωραΐτης ¹⁰³.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα λεπτομερέστερον τὰ ἐπιχειρήματα, ἵνα ἴδωμεν ἀκριβέστερον, τί ἐν πρόκειμένῳ συμβαίνει.

ε'. Ἐλεγχος τῶν γνωμῶν καὶ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος.

Ὡς πρὸς τὴν φράσιν τοῦ κεφ. 8 «Τάχα ἴστε τινὰ κ.λ.π.» φαίνεται ὁ Schulte νὰ ἔχῃ δίκαιον, ὅτι ἴσως δηλαδὴ νὰ θέλῃ ἐρωτηματικόν, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἀναγκαῖον. Διότι τὸ νόημα εὐδοοῦται καὶ ἄνευ ἐρωτηματικοῦ, χωρὶς νὰ γίνεται παρομοία ὑπόθεσις. Ἄλλως τε καὶ τὸ ὄλον ζήτημα δὲν ἔχει μεγάλην σχέσιν πρὸς τὴν περίπτωσιν τοῦ Εὐτροπίου. Ὅμοίως καὶ ἡ φράσις «τὸν τῆς ἐκκλησίας προεστῶτα» οὐδεμίαν ἀποδεικτικὴν ἀξίαν ἔχει ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ ὀμιλοῦντος. Διότι ἡ σύστασις εἶναι γενικὴ καὶ διὰ κάθε περίστασιν καὶ ὄχι συνδεδεμένη μὲ ὠρισμένον χρόνον καὶ ὠρισμένας προσωπικὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι τὴν ἀφορμὴν μόνον δύνανται νὰ ἀποτελοῦν.

Τὴν σχέσιν τῆς κρινομένης συγγραφῆς πρὸν τὸν «γ' λόγον πρὸς πιστὸν πατέρα» § 6 ἐξετάζομεν κατωτέρω μαζὺ μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῆς σκέψεως ἐκ μέρους τοῦ Δ. Ν. Μωραΐτου. Ἀπομένει ἐδῶ τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως πρὸς τὴν ι' καὶ ια' ὀμιλ. εἰς Ἐφεσίους.

Ἡ ι' ὀμιλ. εἰς Ἐφεσ. ἔχει ὡς βάσιν τὸ χωρίον Ἐφεσ. Δ', 4—5 «Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν· εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα». Ἡ ια' ὀμιλ. εἰς Ἐφεσ. ἔχει ὡς βάσιν τὸ χωρίον Ἐφεσ. Δ', 4—16, ἥτοι περιλαμβάνονται μέσα καὶ οἱ δύο στίχοι τῆς ι' ὀμιλίας Δ', 4—5. Δι' αὐτὸ ἡ ι' ὀμιλία πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ κυρίως εἰπεῖν ὡς λόγος θεματικὸς, ἐνῶ ἡ ια' εἶναι ἐρμηνευτικὴ ὀμιλία.

101. Πρβλ. τὰ παραπάνω (σελ. 560) λεχθέντα.

102. Τόμ. Α', σελ. 143.

103. Εἰς τὸ μν. ε. σελ. 13/14.

Τὸ διάγραμμα τῆς ι' ὀμιλίας εἶναι τὸ ἑξῆς.

Κατὰ πρῶτον τονίζεται ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος, ὥστε σύμφωνα μὲ τὴν σχέσιν αὐτὴν νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ γίνηται «ἐξανάστασις» τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον ἀλλήλων, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸ σῶμα. Ἐπειτα ἐξετάζεται ἀναλυτικῶς ἡ ζηλοτυπία, ἣτις γεννᾶται ἐναντίον ἄλλου μέλους τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον τυχαίνει νὰ προοδεύῃ. Ἐπειτα ἐξετάζεται πρῶτον ἡ φιλοδοξία, ἡ ὁποία ἀνατρέπει τὰ πάντα ὅπως οἱ ἄγριοι ἄνεμοι μέσα εἰς τὸν γαλήνιον λιμένα. Ὑστερα χρησιμοποιεῖται ἡ εἰκὼν τοῦ ἐμπρησμοῦ μεγάλων οἰκημάτων, ἵνα οὕτω παρασταθοῦν ζωηρότερον «τὰ τῆς Ἐκκλησίας κακά». Ἀφοῦ ἐφαρμοσθῆ ἡ εἰκὼν αὐτὴ ἐπάνω καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, προστίθεται· «Ἄλλ' ὦ τῶν πικρῶν δακρύων! πάντα γὰρ ταῦτα κατέφλεξε τῆς κενοδοξίας ἡ τυραννίς, ἡ παμφάγος αὕτη φλόξ, καὶ οὐδεὶς ἀνωτέρω τοῦ πράγματος γέγονεν' ἀλλ' ἐστήκαμεν τὴν μὲν φλόγα θαυμάζοντες, σβέσαι δὲ τὸ κακὸν οὐκέτι δυνάμενοι. Κἂν σβέσωμεν δὲ πρὸς βραχὺν καιρὸν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ὥσπερ ἀπὸ τινος σποδιᾶς σπινθὴρ ἐντυφόμενος ἀνέτρεψεν ἅπαντα... Τὸ δὲ αἷτιον, τῶν στύλων αὐτῶν τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἐρείσματα διέφαγεν ἡμᾶς, τοὺς τὸν ὄροφον ἀνέχοντας, καὶ πρότερον πᾶσαν συγκροτοῦντας τὴν οἰκοδομίαν περιέβαλε τῷ πυρὶ». Ἀφοῦ ὕστερον ἐκθέσῃ ὁ Χρυσ. τί συμβαίνει κατὰ τὴν πυρκαϊάν, προσθέτει· «Οὕτω δὴ καὶ νῦν γέγονεν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας πάντων τὸ πῦρ ἐπελάβετο. Τιμὰς τὰς τῶν ἀνθρώπων ζητοῦμεν καὶ περὶ τὴν δόξαν ἐκκαίόμεθα καὶ οὐκ ἀκούομεν τοῦ Ἰωβ λέγοντος· (παρατίθενται τὰ χωρία Ἰωβ ΛΑ', 33—34 καὶ Ἡσαίου ΜΓ', 26). Πολλὴ γέγονεν ἡ σφοδρότης τούτου τοῦ κακοῦ, πάντα ἀνατέτραπται καὶ ἠφάνισται. Τιμῆς δοῦλοι γεγόναμεν ἀφέντες τὸν Θεόν. Οἰκέτι τοῖς ἀρχομένοις ἐπιπλήξαι δυνάμεθα, τῷ αὐτῷ καὶ αὐτοὶ κατεχόμενοι πυρετῷ· καὶ αὐτοὶ δεόμεθα ἰατρίας οἱ ταχθέντες εἰς τὸ θεραπεύειν τοὺς ἄλλους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ποία λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας ὑπολείπεται, τῶν ἰατρευόντων καὶ αὐτῶν τῆς ἐτέρων δεομένων χειρός»;

Εἰς τὸν ἐπίλογον τέλος συνιστᾷ ὁ Χρυσ. εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικόν, νὰ μιμηθῆ τοὺς Νινευίτας καὶ νὰ προσευχηθῆ μὲ κατανύξιν εἰς τὸν Θεόν, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πού τὴν εὐρήκε. «Ταῦτα οὐκ ἀπλῶς εἶπον, οὐδὲ μάτην ὀδύρομαι, ἀλλ' ἵνα κοινῇ πάντες μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν... τὸν Θεὸν παρακαλέσωμεν, αὐτὸν ἡμῖν χεῖρα ὀρέξαι καὶ σβέσαι τὸ δεινόν. Τῆς γὰρ ἐκείνου χειρός ὄντως χρεῖα, τῆς μεγάλης, τῆς θαυμαστῆς». Καὶ παρακάτω· «Φοβερὰ ὄντως ἡ ἀπειλὴ (δηλ. ἡ ἐναντίον τῆς Νινευῖ), ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν νῦν. Οὐ γὰρ ἔτι τρεῖς ἡμέραι, οὐδὲ Νινευὶ καταστραφήσεται, ἀλλὰ πολλαὶ ἡμέραι, ἕξ οὗ τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία κατέστραπται καὶ εἰς ἔδαφος κεῖται, πάντων ἐξ ἴσης τῷ κακῷ κατεχομένων, μᾶλλον δὲ τῶν ἐν ἀρχαῖς ὄντων, τοῖς αὐτοῖς ὑπευθύ-

νων ὄθεν καὶ τὸ κακὸν χεῖρον, ὅσω πλεῖον αὐτοῖς ἢ ἀνάγκη». — Ἀφοῦ ἔπειτα εἰπῆ γιὰ τὴν μετάνοιαν, ποῦ ἔδειξαν οἱ Νινευῖται, λέγει· «Τοῦτο πράττωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς· ἀποστῶμεν τοῦ τῶν χρημάτων ἔρωτος, τοῦ τῆς δόξης, παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν χεῖρα ὀρέξαι καὶ διαναστήσαι τὰ πεπτωκότα μέλη... Παρακαλέσωμεν... ἵνα καταξιοθῶμεν τοῦ θηρίου τούτου τοῦ χαλεποῦ καὶ δεινοτάτου ἀπαλλαγέντες χάριν ἀναπέμψαι...»

Ἀπὸ τὰ παραπάνω βγαίνει χωρὶς δυσκολίαν, ὅτι ὁ Χρυσ. εἰς τὴν ἰ' ὀμιλ. εἰς Ἐφεσ. μίαν ἔννοιαν ἔχει, ἡ ὁποία τὸν ἀπασχολεῖ, τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνόητος τῆς Ἐκκλησίας. Δι' αὐτὸ καταφέρεται ἐναντίον τῶν φιλονεικῶν (ὑπονοεῖται βέβαια τὸ Ἐὑσταθιανὸν σχίσμα). Τὰ αἷτια τῶν ἐρίδων τὰ εὐρίσκει εἰς τὴν ψυχικὴν διαστροφήν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρχόντων. Πρώτην καὶ κυρίαν καιρίαν βλέπει ὁ Χρυσ. τὴν «κενοδοξίαν», τὴν ματαιοδοξίαν, ἡ ὁποία εἶναι μία παμφάγος φλόξ καὶ κατέχει ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, ἀφοῦ ὅλοι ἔγιναν· δοῦλοι τῆς τιμῆς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ σωτηρία μόνον ἀπὸ τὸν Θεὸν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ, ὅπως καὶ εἰς τὴν Νινευῖ συνέβη, ἀλλὰ μόνον ἡ προσευχὴ μὲ κατάνυξιν ἠμπορεῖ νὰ τὴν φέρῃ καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸ χαλεπὸν καὶ δεινότατον αὐτὸ θηρίον.

Φυσικὴν συνέχειαν καὶ τελείως ἀβίαστον ἀκολουθίαν τοῦ λόγου μᾶς δίδει ἡ κρινομένη συγγραφὴ εὐθύς καὶ ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν. Διότι πρῶτον γίνεται ἡ ἐρώτησις, ἂν οἱ ἀκροαταὶ συνεμορφώθησαν μὲ τὴν σύστασιν, ποῦ εἶχε γίνει τὴν περασμένην ὀμιλίαν, δηλαδὴ ἂν προσηχηθήσαν ὅπως ἀπαλλάξῃ ὁ Παντοδύναμος τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν φοβερὰν πυρκαϊάν, «τὴν ἀπὸ τῆς κενοδοξίας τεχθεῖσαν». Ἀμέσως ἔπειτα ἐπανερχεται καὶ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου τοῦ φοβεροῦ, γιὰ τὸ ὁποῖον ἐπίσης ὠμίλησεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἰ' ὀμιλίας. Κατόπιν πάλιν ὀμιλεῖ γιὰ τὴν σωτηρίαν, ὅτι δηλαδὴ μόνος ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ σώσῃ ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἰ' ὀμιλίας εἶπεν. Ἐπειτα τοῦ ἐπέρχεται ἡ εἰκὼν τοῦ «πονηροῦ δαίμονος», καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ Χρυσοστόμου ἀναλύεται καὶ αὐτὴ ἡ εἰκὼν τῆς ἀπάτης. Ἡ ἀπατηλότης φέρει ἔπειτα τὰ τῶν ἀπατηλῶν ὥραιων καρπῶν τῶν Σοδόμων. Ὑστερον προχωρεῖ εἰς τὴν περιγραφὴν παραδειγμάτων τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς κενοδοξίας ἥτοι α') «ἄνδρος φιλοτίμου» μὲ ὅλας τὰς περιπετείας καὶ χωρὶς νὰ ἐξαιρεθοῦν ὅσοι «σύμμετρα δαπανῶσιν ἐν ταῖς τῶν πόλεων τέρψεσιν» (4—12) β') τὴν κενοδοξίαν «τῶν πολλῶν», ὁπότε ἀναφέρονται καὶ διάφοροι ἐνέργειαι ματαιοδοξίας, ἥτοι πολυτέλειαι κλπ. Εἰς τὴν πρόφασιν, ὅτι αὐτὰ ὅλα τὰ ἀπαιτεῖ ἡ κοινωνικὴ ἀξιοπρέπεια, ἥτοι «τὸ σχῆμα», ὅπως λέγει, ἀντιτάσσει τὴν πραγματικὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ξεχωρίζει τὴν φαινομενικὴν ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξιοπρέπειαν, «τὰ πρὸς ἡμᾶς».

Ἀπὸ τὴν διάκρισιν αὐτὴν ὅπως φυσικῶς μεταβαίνει εἰς τὸ αἷτιον τῆς

ἐσφαλμένης κρίσεως πού ἔχουν οἱ ἄνθρωποι γιά τὰ ἐγκόσμια. Αὐτήν τήν ἀποδίδει εἰς τήν ἐσφαλμένην ἀγωγήν πού διδουν οἱ γονεῖς εἰς τὰ παιδιὰ των ἀπό τήν πολύ μικράν ἡλικίαν, μόλις ἀκόμη γεννηθοῦν. Διότι οἱ γονεῖς ἐθίζουν τὰ παιδιὰ εἰς τὸ νὰ ἐκτιμοῦν πάρα πολὺ τὰ κοσμικὰ καὶ νὰ εὐρίσκουν εἰς τὰ τιποτένια οὐσιαστικῶς ἐγκόσμια πράγματα τήν μεγάλην των χαράν.

Ἄν προσέξῃ κανεὶς, βλέπει ἀμέσως ὅτι ἡ φράσις «τὸ δὲ αἴτιον πάντων τῶν κακῶν» ἀναφέρεται ἀκριβῶς εἰς τήν κενοδοξίαν ἣτοι εἰς τήν ἐσφαλμένην ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, καὶ ὅχι, ὅπως λέγει ὁ Δ. Ν. Μωραΐτης¹⁰⁴, ἐπαναλαμβάνων τὰ τοῦ Chr. Baur¹⁰⁵, ὅτι δηλαδή ἡ ὀρθὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν θὰ διώρθωνε τὰ πράγματα καὶ θὰ κατέπαυε τὸ μακροχρόνιον σχίσμα. Τὸ σχίσμα ἐλησμονήθη, εἰς τήν ἀρχὴν μόνον ἀνεφέρθη ἵνα τονισθῇ ἡ αἰτία του, ἣτοι ἡ φιλοδοξία καὶ γενικῶς ἡ κενοδοξία. Ὑστερον ἐτραβήξεν ὁ λόγος εἰς ἄλλας σκέψεις, ὅπως ἄλλως τε συνέβαινε μὲ τὸν Χρυσ. σχεδὸν πάντοτε.

Πρέπει νὰ λεχθῇ καὶ τονισθῇ μάλιστα ὅτι ἡ μετάβασις εἰς τὰ περὶ τῆς ἀγωγῆς δὲν γίνεται ἀμέσως ἀπὸ τὸ κεφ. 16, ὅπως ὑπὸ πάντων σχεδὸν λέγεται, ὥστε καὶ τὸ ἐντεῦθεν καὶ ἐξῆς μέρος νὰ χαρακτηρισθῇ ἐσφαλμένως ὡς αὐτοτελές. Τοῦναντίον πρῶτον γίνεται ἡ κατάκρισις διαφόρων ἐνεργειῶν καὶ πράξεων τῶν γονέων, μὲ τὰς ὁποίας εἰσάγουν εἰς τήν ἀφελῆ ψυχὴν τῶν μικρῶν παιδιῶν τὰς ἰδικὰς των κοσμικὰς ἀνοησίας (κεφ. 16). Ἐπειτα τονίζεται ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνατροφῆς εἰς τήν κατόπιν ζωὴν τῶν παιδιῶν καὶ ἡ δύναμις γενικῶς τῆς ἀγωγῆς, καὶ συνιστᾶται ὅλος γενικῶς, ὅπως οἱ γονεῖς καταβάλλουν κάθε προσοχὴν καὶ προσπάθειαν διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδιοῦ, ὅποτε ἀναφέρονται καὶ συγκεκριμένως καλαὶ συστάσεις (κεφ. 17—22). Ὑστερον ἀπὸ αὐτὰ τοῦ ἔρχεται ὅλος ἀποτόμως καὶ μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ λιθοξόου καὶ τοῦ ζωγράφου ἢ εἰκῶν τοῦ οἰκιστοῦ νέας πόλεως (κεφ. 23). Εἰς τὰ κεφάλαια πλέον 24—90 ἀναπτύσσεται ἡ παραβολὴ τοῦ παιδιοῦ πρὸς νέαν πόλιν καὶ γίνεται ἐκθεσις παιδαγωγικῶν γνωμῶν διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀρρένων κυρίως παιδιῶν. Τὰ τελευταῖα μάλιστα εἶναι πολὺ συνεπτυγμένα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πρότερα. Αὐτὸ συνέβη, διότι ἐπαρνοῦσεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ὁμιλητῆς (ὁ Χρυσ.) ἤθελε νὰ τελειώσῃ. Αὐτὸ φαίνεται πολλάκις, ὅτι ἐπάθαιεν ὁ Χρυσ. Ἔτσι λοιπὸν ἡ κρινομένη συγγραφὴ ἔχει ἀφορμὴν σκέψεως τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς ματαιοδοξίας. Ἡ ματαιοδοξία ἀναπτύσσεται καὶ ἀποδίδεται εἰς τὴν κακὴν συνήθειαν καὶ ἀνατροφὴν ἀπὸ τὸ σπῆτι.

104. Βλέπε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω σελ. 560 καὶ τὴν Εἰσαγωγὴν τῆς ἐκδ. «Παύρου» σελ. 6.

105. Βλέπ. παραπάνω σελ. 563.

Ἐποῦ τονισθῆ ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀγωγῆς, συνιστᾶται νὰ εἶναι μεγάλη ἡ φροντίς διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδιῶν. Εἰς τὰς διαφόρους παρομοιώσεις ἀναφέρεται καὶ ἡ τῆς νεοπαγοῦς πόλεως, ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὴν ἐκτίθενται σκέψεις διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ. Ἡ κυριαρχοῦσα ἀρχὴ εἶναι ἡ ἀγωγή, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ παιδί δὲν θὰ ἀποκτᾷ «γεῶδες φρόνημα» καὶ δὲν θὰ «πτοῖται πρὸς τὰ κοσμικά», καὶ εἰς αὐτὸ κυρίως καταλήγει (κεφ. 85 κ. ἐξ.) ὁ ὅλος λόγος.

Τὸ ζήτημα τοῦ σχίσματος παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς.

Εἰς τὴν ἰ' ὁμιλίαν γίνεται λόγος περὶ τῶν ταραχῶν, ἀλλὰ ἡ προσευχὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν μὴ ἐπανάληψιν ταραχῶν. Φαίνεται, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐπανελήφθησαν αἱ ταραχαί, ἀλλ' ἠρέμησαν κάπως τὰ πνεύματα, καὶ ὁ Χρυσ. ἤμπορεῖ νὰ συνιστᾷ εἰρήνην καὶ νὰ τονίσῃ τὰς βασικὰς αἰτίας τῶν ταραχῶν καὶ ἐρίδων γενικῶς, καὶ μάλιστα τὴν κενοδοξίαν, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὸ «γεῶδες φρόνημα», τὸ ὁποῖον καὶ πρέπει συστηματικῶς νὰ καταπολεμηθῆ διὰ τῆς ἀγωγῆς. Εἰς τὴν ια' ὁμιλίαν ἡ κατάστασις παραμένει ὁμοία. Ἡ ἰ' ὁμιλία ἀρχίζει μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἐφεσ. Δ', 4-5, ἀλλὰ λόγῳ ἐπικαιρότητος λαμβάνει, ὡς ἐλέχθη, τὴν μορφήν «λόγου ἐπὶ ῥητοῦ» καὶ ὅχι «ἐρμηνευτικῆς ὁμιλίας». Ἐποῦ παρενεβλήθη ἡ κρινομένη συγγραφὴ, ἦλθεν ἡ ια' ὁμιλία, ἡ ὁποία εἶναι «ἐρμηνευτικὴ ὁμιλία». Λόγῳ δὲ ἐνότητος περιλαμβάνει αὕτη καὶ τοὺς δύο στίχους τῆς ἰ' ὁμιλίας καὶ ἐπεκτείνεται μέχρι καὶ τοῦ 16 στίχου. Ἐνῶ εἰς τὴν ἰ' ὁμιλίαν γίνεται σαφῶς λόγος διὰ τὰς ταραχάς, εἰς τὴν ια' ὁμιλίαν γίνεται ἤρεμος ἀνάπτυξις τῆς ἐρμηνείας τοῦ κειμένου. Προϋποτίθεται ἡρεμία πνευμάτων εἰς τὴν Ἀντιόχειαν διὰ νὰ ἤμπορῇ ὁ Χρυσ. νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησ. ἐνότητος. Συνιστᾷ π. χ. προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν τοῦ εἰς τὰς ἐκδηλουμένας τάσεις φιλαρχίας ἐκ μέρους τῶν σχισματικῶν. Ἐπίσης ὁμιλεῖ διὰ τὴν προσχώρησιν εἰς τοὺς σχισματικοὺς λόγῳ αὐστηρότητος τῶν ἐπιβαλλομένων ἐπιτιμιῶν. Ἐν συγκρίνῃ κανεὶς τὰς δύο ὁμιλίας, τὴν ἰ' καὶ τὴν ια', θὰ αἰσθανθῆ μεγάλην διαφορὰν μεταξὺ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἀναφορικῶς πρὸς τὴν καθόλου κατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Ἡ κρινομένη μάλιστα συγγραφὴ θὰ θεωρηθῆ ὡς εὐπρόσδεκτος καὶ ἀπαραίτητος βαθμὶς διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἰ' εἰς τὴν ια' ὁμιλίαν, διότι αὐτὴ ἔχει ἔστω καὶ ὀλίγην (εἰς τὴν ἀρχὴν) μετεπίδρασιν τῶν σχισματικῶν ταραχῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται ἐντονότεραι εἰς τὴν ἰ' ὁμιλίαν.

Αἱ ταραχαὶ ἔπειτα δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνονιν ὅταν θὰ ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος τῶν σχισματικῶν. Διότι γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ὁπαδοὶ μιᾶς αἰρέσεως δὲν ἐξαφανίζονται ἀμέσως καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τοῦναντίον ἤμποροῦν νὰ συνεχίσουν καὶ ἐντονωτέραν δράσιν μὲ τοὺς μικρότερος ἡγέτας των, καὶ μάλιστα ἀτακτότερον ἀπὸ πρῖν. Ἐπειτα ὅμως ὁ

Baur, ὅπως εἴπομεν καὶ παραπάνω ¹⁰⁶, ἐνῶ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά δέχεται τὸ 393 ὡς ἔτος θανάτου τοῦ Εὐαγγρίου, τοῦ τελευταίου σχισματικοῦ ἐπισκόπου, ἔπειτα εἰς ἄλλο μέρος τοῦ βιβλίου του λέγει, ὅτι ὁ Εὐάγγριος ἀπέθανεν, ὅταν ὁ Χρυσ. ἦτο ἤδη ἀρχιεπίσκοπος ΚΠόλεως, ἦτοι μετὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 397. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν ια' ὀμιλίαν ὑπάρχει καὶ ἡ φράσις «εἰ δὲ ἡμεῖς ἐννόμως γεγενήμεθα, πείσατε καταθέσθαι τοὺς παρανόμως ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβεβηκότας» (Μ. 62, 88). Αὕτη ἀκριβῶς ἡ φράσις ἀναγκάζει νὰ σκεφθῆ κανεὶς, μήπως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχε καὶ σχισματικὸς ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῶγμα, αἱ τρεῖς ὀμιλίαι, (ἦτοι α') ἢ ι', β') ἢ «περὶ κενοδοξίας...» καὶ γ') ἢ ια'), ἀποτελοῦν κἄτι τὸ συνεχὲς εἰς τὰ κύρια νοήματα. Διότι εἰς τὴν ι' ὀμιλίαν γίνεται λόγος περὶ ταραχῶν λόγῳ κενοδοξίας ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, εἰς τὴν «περὶ κενοδοξίας» γίνεται λόγος περὶ κενοδοξίας καὶ τῆς βασικῆς τῆς αἰτίας γενέσεως, ἦτοι τῆς κακῆς ἀνατροφῆς, εἰς δὲ τὴν ια' ὀμιλίαν γίνεται ἐπίσης λόγος διὰ τὴν κενοδοξίαν καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Ἀφοῦ ἄλλην σχέσιν πρὸς ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσ. δὲν εὐρίσκομεν, δὲν βλέπομεν τὸν λόγον, διατὶ νὰ ἀρνηθῶμεν αὐτὴν ποὺ ὑπάρχει, ὅπως λίαν ἐπιτυχῶς διεπίστωσε πρῶτος ὁ Haidacher.

*Ε'. Ἡ κρινομένη συγγραφή καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς § 6 τοῦ γ' λόγου
«πρὸς πιστὸν πατέρα» (Μ. 47, 357).*

Ὁ Chr. Baur, ὅπως εἶδομεν παραπάνω (σελ. 492), ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ κρινομένη συγγραφή εἶναι εὐρυτέρα ἀνάπτυξις τῶν σκέψεων, ὅσαι συνοπτικῶς ὑπάρχουν εἰς τὴν § 6 τοῦ γ' λόγου «πρὸς πιστὸν πατέρα», τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος. Ὁ Α. Ν. Μωραΐτης χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τοῦτο ρητῶς, ἐπροχώρησε περισσότερον καὶ ἐξέφρασε τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τάχα ὁ Ψευδοχρυσόστομος, ὁ ὁποῖος εἶχε διαβάσει καλὰ τὸν Χρυσόστομον, ἐβασίσθη εἰς τὰς σκέψεις αὐτὰς καὶ προσεπάθησε νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θέμα τῆς πραγματείας του, «διαιρέσας φυσικῶς αὐτὴν εἰς δύο μέρη, τὸ περὶ κενοδοξίας καὶ τὸ περὶ ἀγωγῆς τῶν τέκνων» ¹⁰⁷. Μία λεπτομερεστέρα ὁμῶς ἐξέτασις τοῦ πράγματος μᾶς δίδει τὰ ἑξῆς πορίσματα.

Τὸ περιεχόμενον τῆς § 6 τοῦ γ' λόγου «πρὸς πιστὸν πατέρα» εἶναι κατὰ φύσιν καὶ συναρμογὴν τελειῶς διάφορον ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς κρινομένης συγγραφῆς. Εἰς τὴν § 5 γίνεται ἐκθεσις τῶν διαφορῶν κρίσεων καὶ ἐπαίνων διὰ τὰ ἐπαγγέλματα, τοὺς γάμους, τὰ πλούτη καὶ τὰ παρόμοια

106. Σελ. 562.

107. Βλέπ. μν. ἔ. σελ. 39.

κοσμικὰ πράγματα, καὶ λέγεται, ὅτι αἱ κρίσεις αὐταὶ ἐπηρεάζουν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ, ὥστε αὐτὸ νὰ διαλέγῃ τὸ ἐπάγγελμά του σύμφωνα μὲ αὐτὰς τὰς διαφημίσεις. Καὶ εἰς τὸ τέλος προσθίεται· «Καὶ ἕτερος ἕτερον δείκνυσι πάλιν, πάντες δὲ τοὺς ἐπὶ γῆς εὐδοκίμους· τῶν δὲ ἐν οὐρανοῖς οὐδὲ ἅπαξ τις μέμνηται, ἀλλὰ κἂν μνησθῆναι ἕτερος ἐπιχειρήσῃ, ὡς πάντα ἀνατρέπων ἐλαύνεται». Ἀμέσως ὕστερον ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔρχεται ἡ § 6· «Ὅταν οὖν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ταῦτα ἐπάδητε, ἀλλ' ἢ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦς πάντων διδάσκεται τῶν κακῶν, δύο τοὺς τυραννικωτάτους ἐντιθέντες ἔρωτας, τὸν τῶν χρημάτων λέγω καὶ τὸν τούτου παρανομώτερον, τὸν τῆς δόξης τῆς κενῆς καὶ ματαίας. Τούτων δ' ἕκαστος καὶ καθ' ἑαυτὸν μὲν πάντα ἀνατρέψαι ἰκανός· ὅταν δὲ καὶ ὁμοῦ συνελθόντες εἰς τὴν τοῦ νέου ψυχὴν ἀπαλὴν οὖσαν ἐμπέσωσι, καθάπερ τινὲς χεῖμαρροι συναφθέντες, ἅπαντα διαφθείρουσι τὰ καλὰ, τοσαύτας ἀκάνθας, τοσαύτην ἄμμον...». Ὑστερον συνεχίζει καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἐπίδρασιν τῆς συνηθείας, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ συνεχῆς ἔπαινος τῶν κοσμικῶν πραγμάτων δημιουργεῖ κατάστασιν δυσδιόρθωτον, ὅπως συνέβη μὲ τοὺς Ἰσραηλίτας, οἱ ὅποιοι προτιμοῦσαν τὰ κρομμύδια καὶ τὰ σκόρδα καὶ ὅλα τὰ κακὰ τῆς Αἰγύπτου ἀντὶ τοῦ μάννα.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω λοιπὸν φαίνεται καθαρά, ὅτι ὅσα λέγονται ἐδῶ δὲν ἤμποροῦσαν ποτὲ νὰ γίνουιν ὁ πυρὴν καὶ ἡ βίασις τῆς κρινομένης πραγματείας δι' ἓνα Ψευδοχρυσόστομον. Ἡ κενοδοξία, ἢ ὅποια ἀναπτύσσεται εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν, μὲ πολὺ τραβήγμα θὰ ἤμποροῦσε νὰ συγκριθῆ μὲ τὴν ἐδῶ ἀναπτυσσομένην. Διότι ἐδῶ κυρίως ἀντιπαραβάλλονται ἡ φιλοχρηματία καὶ αἱ ἐπὶ γῆς «εὐδοκιμήσεις» πρὸς τὰς ἐν οὐρανοῖς εὐδοκιμήσεις. Τοῦναντίον εἰς τὴν κρινομένην συγγραφὴν πρόκειται περὶ τῆς «κενοδοξίας» τῆς ἐπιδείξεως, περὶ τῆς κενοδοξίας «ἀνδρὸς φιλοτίμου» καὶ τοῦ «σχήματος» ἧτοι τῆς κοινωνικῆς τιμῆς καὶ ἀξιοπροσπετίας. Ἐὰς δοκιμάσῃ κανεὶς νὰ διαβάσῃ κατὰ συνέχειαν, πρῶτον τὰς § § 5 καὶ 6 καὶ ὕστερον ἀμέσως τὴν κρινομένην συγγραφὴν, καὶ θὰ αἰσθανθῆ ἀμέσως, ὅτι ἄλλο, τελείως διαφοροῦν σύνολον σκέψεων ὑπάρχει εἰς τὴν τελευταίαν ἀπὸ ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὴν πρῶτην.

Ἡ δὴθεν προσπάθεια τῆς μιμήσεως τοῦ Χρυσ., τὴν ὁποίαν λέγεται ὅτι κατέβαλεν ὁ συγγραφεὺς, οὐδαμοῦ ὑπάρχει αἰσθητή. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃ κανεὶς πρέπει πρῶτον νὰ συγκρίνῃ ἄλλας μιμήσεις πρὸς τὰ πρότυπα, καὶ ἔπειτα νὰ κοιτάξῃ καὶ τὴν κρινομένην συγγραφὴν. Διότι αὐτῇ, ὅπως καὶ εἰς τὰ προηγούμενα ἐπανειλημμένως ἐτονίσθη, εἶναι πηγαία, αὐθόρμητος, ἀπερίτεχνος, μὲ πάθος, καὶ ὅλως ἔξ ὑπογυίου. Παρασύρεται κανεὶς ὅλως ἀβιάστως καὶ αἰσθάνεται καὶ μὲ τὰς ἐκφράσεις καὶ μὲ τὰς διακοπὰς νὰ σφύζῃ ζωῆ, ὅπως συμβαίνει. καὶ μὲ ἄλλα τοῦ Χρυσοστόμου πνευματικὰ ἀπαντάσματα, χωρὶς νὰ ἔχη γίνῃ καθόλου τίποτε ἀπὸ τὸ συνειδησμένο «κτένισμα»

ἢ «ρετουσάρισμα», πού ἐγίνετο εἰς τὰς ὀμίλλας τοῦ Χρυσοστόμου καί ὑπὸ τῶν ταχυγράφων καί τοῦ ἰδίου πρὶν αὐτὰ «δημοσιευθοῦν».

ΣΤ'. Ἀνασκόπησις καὶ συμπέρασμα.

Ἐνασκοποῦντες ὅσα ἕως τῶρα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ προβλήματος τῆς γνησιότητος τῆς κρινομένης συγγραφῆς διαπιστώνομεν, ὅτι αἱ ἐνστάσεις κατὰ τῆς γνησιότητος δὲν εὐσταθοῦν, διότι τὰ προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα ἢ ἀναφέρονται εἰς ἀναληθῶς βεβαιούμενα στοιχεῖα ἢ δὲν ἔχουν τὸ ἀπαιτούμενον ἀποδεικτικὸν κῦρος. Διότι οὔτε (α') τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνεφέρθησαν, εἶναι μὴ χρυσοστομικά· οὔτε (β') αἱ ἀνθρωπολογικαὶ καὶ παιδαγωγικαὶ ἀντιλήψεις εἶναι διάφοροι ἢ ἀντίθετοι πρὸς τὰς ἀντιλήψεις, πού ὑπάρχουν εἰς τὰ ἀναμφισβήτητα ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου· οὔτε (γ') αἱ ὁμοιότητες καὶ αἱ ἐπιδράσεις τῶν προχριστιανικῶν συγγραμμάτων εἶναι διάφοροι ἀπὸ τὰς σχετικὰς ὁμοιότητος καὶ ἐπιδράσεις, πού ὑπάρχουν εἰς τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Χρυσ., οὔτε (δ') τὸ γλωσσικὸν ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν οὐχὶ ἀκριβῶς ὡς «δύο μερῶν» ἀναφερομένων τμημάτων (κεφ. 1—15 καὶ κεφ. 16—90) εἶναι διάφορον, ὥστε νὰ λείπῃ ἡ ἐνότης τῆς κρινομένης συγγραφῆς. Οὔτε (ε') ἡ ἔνταξις τῆς κρινομένης συγγραφῆς εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἔργων τοῦ Χρυσ., ὅπως τὴν ἔκαμεν ὁ Haidacher, παρουσιάζει δυσχερείας, ἔστω καὶ ἂν λείπουν σαφῆ χρονικὰ σημεῖα· οὔτε (ς') καὶ ἡ ὑπόθεσις περὶ Ψευδοχρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος τάχα ἔχει ἐκμεταλλευθῆ τὰς σκέψεις τῆς ἀρχῆς τῆς § 6 τοῦ «γ' λόγου πρὸς πιστὸν πατέρα» τοῦ Χρυσοστόμου, ἡμπορεῖ σοβαρῶς νὰ ὑποστηριχθῆ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ἀφοῦ δὲν πρόκειται κἂν περὶ ἡρέμου ἐν τῷ γραφείῳ πραγματείας, ἀλλὰ περὶ λόγου ἐξ ὑπογυίου ἐκφωνηθέντος καὶ καταγραφέντος.

Ἐὰν εἰς αὐτὰ ὅλα προστεθῆ, ὅτι καὶ αἱ γλωσσικαὶ ὁμοιότητες καὶ ἡ συμφωνία τοῦ περιεχομένου μὲ τὰ γνήσια χρυσοστομικά ἔργα εἶναι ἀναμφισβήτητοι καὶ ἔγιναν δεκταὶ καὶ ἀπὸ τὸν Haidacher καὶ ἀπὸ τὸν Schulte καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρνητὰς ἀκόμη τῆς γνησιότητος, ἀλλὰ καὶ αἱ τοῦ Haidacher παραπομπαὶ καὶ αἱ ὑπάρχουσαι πλούσιαι εἰς τὸ προσεχῶς ἐκδοθησόμενον ὑφ' ἡμῶν κείμενον βεβαιώνουν ἀδιασείστως, τότε μεγάλη ἀπορία πρέπει νὰ καταλάβῃ τὸν καθένα, πῶς ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ ἡ γνησιότης τῆς κρινομένης συγγραφῆς. Ἡ ὑπόθεσις μιμητοῦ «Ψευδοχρυσοστόμου» ἢ ἄλλου κανενὸς συγχρόνου μὲ τὸν Χρυσόστομον εἶναι δεῖγμα ὑπεραρνητικῆς κριτικῆς διαθέσεως, ἀδιαφοροῦσης διὰ τὰ πραγματικὰ δεδομένα. Διότι ἕως τῶρα γνωρίζομεν, ὅτι διὰ τὰ ἀμάρτυρα κυρίως χειρόγραφα ἡμπορεῖ νὰ γίνωνται ὑποθέσεις ὡς πρὸς τὸ πότε νὰ ἐγράφησαν καὶ ποῖος νὰ εἶναι ὁ γράψας. Ἐδῶ ὅμως ἔχομεν «μεμαρτυρημένον» τὸν συγγραφέα καὶ οὐδὲν ἀντιτίθεται εἰς τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν· τοῦναντίον μάλιστα, ὅλα σὺννηγοροῦν ὑπὲρ αὐ-

τῆς. Ἄν βέβαια εἰς τὸ μέλλον ἢ εὐρεθῇ ἡ συγγραφή εἰς τὸ ὄνομα καὶ ἄλλου συγγραφέως καὶ παρουσιασθῶν καὶ μὲ τὰ ἔργα ἐκείνου αἱ ἴδιαι ἢ καὶ περισσότεραι ὁμοιότητες, τότε ἢμπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος εἰς τὴν ἐπιστήμην περὶ προβλήματος γνησιότητος ἤτοι συγγραφῆς. Ἔως ὅτου ὁμοῦς εὐρεθῶν—ἂν εὐρεθῶν!—αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ἢ κρινομένη συγγραφή θὰ ἀποδίδεται καὶ πρέπει κατ' ἀναπόδραστον λογικὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάγκην νὰ ἀποδίδεται εἰς τὸν Μέγαν Χρυσόστομον, τὸν διδάσκαλον τῆς Χριστιανικῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ δρώσεως.
